

Pieniądz w przemianach czasu VI: Monety i wojna

W Hradcu nad Moravicą, czyli Kosmasowym Grodźcu Gołęszyckim, odbyła się w dniach 9–11 maja 2007 r. szósta konferencja z cyklu „Peníze v proměňách času”. Temat został tym razem zakreślony jako „Mennictwo, stosunki pieniężne i medalierstwo podczas wojen — od starożytności po Kongres Wiedeński”. Lista instytucji sprawczych była znacznie krótsza niż zwykle: Katedra Historii Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Ostrawskiego i Morawskie Muzeum Ziemskie w Brnie. Bez zmian natomiast pozostała osoba organizatora — Jana Štefana. Jak zwykle, miejsce spotkania zostało wybrane bardzo starannie pod względem historycznym i krajobrazowym. Był to neogotycki aneks zamku grodzieckiego, zwany Czerwonym Zamkiem, ozdobiony tablicą upamiętniającą spotkanie tutaj Mieszka I z Dąbrówką. Zwiedzanie zamku w Hradcu i ogromnego ogrodu było jedną z pozamerytorycznych atrakcji. Konferencja zebrała około 30 uczestników, była więc spotkaniem kameralnym.

Tematykę wystąpień lepiej będzie tu przedstawić wedle chronologii przedmiotu niż programu konferencji. Epoką hellenistyczną zajął się Michal Mašek, prezes Czeskiego Towarzystwa Numizmatycznego, przedstawiając „Odbicie powstania samodzielnej Baktrii w mennictwie”. Wielką zaletą tego referatu był nowy a bardzo efektowny materiał, pochodzący z najświeższych odkryć numizmatycznych w Afganistanie. Jiří Militký omówił rezultaty prospekcji terenu bojowego oppidum Oberleiserberg (Dolna Austria) za pomocą wykrywacza metalu. Znalezione tam

łącznie 144 monety celtyckie z II–I w. przed Chr.; kres istnieniu oppidum położyła klęska zadana przez Daków.

Najwięcej referatów dotyczyło średniowiecza, do którego wprowadził Jiří Procházka wystąpieniem „Powstanie środkowej Europy: niektóre aspekty socjalne i ekonomiczne a kontekst przyrodniczy”. Tematykę wczesnośredniowieczną rozpoczął Luboš Polanský, zestawiając „Tezauryzację pierwszych monet czeskich a konflikty około roku 1000”. Badacz zwrócił uwagę na rewizję datowania skarbów monet z przełomu X/XI w. oraz na grupę wyróżniających się znalezisk z przedpola Bramy Morawskiej. Vlastimilowi Novákowi bezmetrykowy skarb z przełomu XIII/XIV w. (w 80% złożony z naśladownictw) posłużył do bardzo ciekawej analizy — obejmującej także stemple — monet tureckich i ilchańskich, które zarysowały zagadnienie „Średniowiecznych mennic w konflikcie wojennym: przypadek anatolijski”. Tomáš Krejčík omówił — niestety, bez ilustracji — „Sceny bojowe na monetach czeskich i morawskich w XII i XIII w.” Jan Hunka analizował „Działania wojenne Karola Roberta w latach 1308–1342 i ich odbicie w znaleziskach monet”. Roman Zaoral analizując rachunki królewskiego zamku Karlštejn i rysujący się w nich obraz handlu dalekosiężnego zwrócił szczególną uwagę na kwestie funkcjonowania blokady handlowej husyckich Czech oraz procesy inflacyjne w XIV i XV w. Trudne zagadnienie typologii zdawkowych monet z tego czasu, tzw. flutków, omówił Pavel Hampl, trudno jednak odczuć, by przybliżył się do rozwiązania, zwłaszcza w aspekcie chronologicznym. Borys Paszkiewicz w referacie „Wojna a pieniądz w Prusach w XV stuleciu” próbował powiązać niektóre warianty szelągów

i fenigów krzyżackich z fazami wojny trzydziestoletniej. Hubert Emmerig z kolei zajął się współczesnymi tej wojnie wydarzeniami monetarnymi w kręgu austriacko-bawarskim, rysując interesującą perspektywę wzajemnych zależności różnych systemów monetarnych.

Tylko jeden referat poruszał zagadnienia wieku XVI. To Petr Vorel na marginesie swej niedawno opublikowanej pracy przedstawił wpływ wojny szmalkaldzkiej na integrację monetarną Rzeszy. Z kolei Jan Štěpán był jedynym mówcą skupionym na XVII w.: jego tematem była mennica w Kromierzyżu po wojnie trzydziestoletniej. W szerszym zakresie czasowym poruszał się Daniel Kianička, który kontynuuje studia archiwalne nad dziejami mennicy krzemnickiej i za pomocą archiwaliów i ikonografii zaprezentował jej budowlę w XVI–XVIII w. w aspekcie militarnym — a stała się ona niezdobytą fortecą.

Sporo wystąpień za to dotyczyło wieku XVIII, i to niekoniecznie w środkowej Europie. Na przykład Miroslav Hus przedstawił medale odnoszące się do „wielkiego oblężenia” Gibraltaru w latach 1779–1783. Barbara Idzikowska omawiając medale związane z XVIII-wieczną europejską historią militarną, pochodzące z misy z początku XIX w. z Hrabstwa Kłodzkiego, przechowywanej w kolekcji Muzeum Narodowego w Warszawie, zwracała uwagę na związane z nimi problemy atrybucyjne. W tym samym kręgu poruszał się Jan Šmerda w referacie „Medale — świadkowie wojennych zapasów o Śląsk 1741–1762” oraz Jan Štefan, który przedstawił „Pamiątkowe medale cesarzowej Marii Teresy na okazje wydarzeń wojennych i ich następstw”. Kamil Smíšek zaprezentował pojedyncze znalezisko monety powstania Franciszka Rakocznego II w Kardašovej Řečicy (okr. Jindřichův Hradec), choć poza aspektem ciekawostkowym nie udało mu się niczego z tego faktu wyciągnąć. Do grupy referatów związanych z wojnami śląskimi XVIII w. należało wystąpienie Milana Hlinomaza i Jana Štefana „Klasztor w Vyšším Brodzie i jego finanse w czasach wojen i niepokojów”.

Temat konferencji okazał się dobrze dobrany: wszystkie referaty odnosiły się do wojny w numizmatyce i medalierstwie, może tylko zabrakło zaznaczenia kluczowej roli wojen w powstaniu pieniądza papierowego.

Mimo to, duże rozproszenie zainteresowań uczestników sprawiło, że niewiele było po referatach dyskusji. Zabrakło też podsumowania — próby ujęcia *ad hoc*, na podstawie zebranych wystąpień, co z konferencji wynikło i jaką nową wiedzę przyniosła. A dałoby się chyba wskazać na przykład nowy nurt interpretacji związku między skarbami a działaniami wojennymi, ciekawe zjawiska współoddziaływania między wojnami a inflacją, czy wreszcie mocno zarysowaną rolę medali jako kroniki wydarzeń wojennych — ich wiarygodności, czy szerzej: sposobu funkcjonowania w elitach politycznych.

BRP

W Cambridge o psuciu monety

„Psucie monety w średniowiecznej Europie i krajach śródziemnomorskich, ok. 1000–1500” (*The Debasement of Coinage in Medieval Europe and the Mediterranean, c. 1000–1500*) — pod takim tytułem odbyła się w Cambridge w dniach 6–7 września 2007 r. konferencja naukowa, zorganizowana przez Williama R. Daya z tutejszego Muzeum Fitzwilliamowskiego. Konferencja stanowiła element prac nad wielką serią wydawniczą *Medieval European Coinage*, przygotowywaną przez Dział Monet i Medali tegoż muzeum. Obradowano w Auditorium Batemanowskim Kolegium Gonville’a i Caiusa Uniwersytetu w Cambridge, sali niezbyt wielkiej, ale o dobrej akustyce i dobrze wyposażonej w sprzęt audio-wizualny. Uczestników było około trzydziestu. Obejmujący pełne dwa dni program nie był zbyt przeładowany: poza wprowadzeniem i podsumowaniem zawierał 13 referatów, w założeniu półgodzinnych, co niemal wszyscy referenci uszanowali. Dzięki temu jednak uczestnicy otrzymali wiele czasu na dyskusje i dobrze go wykorzystali.

Wprowadzenie wygłosił William R. Day, przypominając tezy Carlo M. Cipolli, bardzo cenionego a nieżyjącego już historyka pieniądza średniowiecznego, o głównych powodach psucia pieniądza w Europie Zachodniej, do których zaliczył wzrost popytu na pieniądź, wzrost wydatków państwowych i deficytu, presję społeczną, wzrost ceny kruszcu, nadużycia mennicze itp. Przypomniał jednocześnie o konieczności rozróżniania pojęć „psucie

monety” (tzn. obniżanie zawartości kruszcu bez zmiany wartości nominalnej), „dewaluacja” i „deprecjacja”.

Referaty zostały podzielone na sześć krótkich sesji, każdą prowadził osobny moderator, który pokrótce przedstawiał referenta i jego dorobek oraz umiejętnie kierował dyskusją — na ogół dość ożywioną. Pierwszą sesję, poświęconą Europie środkowej i północnej, rozpoczął Borys Paszkiewicz z Uniwersytetu Wrocławskiego przedstawiając psucie pieniądza polskiego i pruskiego oraz zmiany w mennictwie litewskim jako konsekwencje konfliktu polsko-litewsko-krzyżackiego w latach 1409–1422. Dość nieoczekiwanie, największe zainteresowanie dyskutantów wywołała osoba Szymona de Talentis jako właściciela sygnatury „S” na kwartnikach dużych Władysława Jagielly. Następnie Jørgen Steen Jensen z Muzeum Narodowego w Kopenhadze zrelacjonował mennictwo miedziane Danii i Gotlandii w pierwszej połowie XV w.: oprócz szterlingów miedzianych króla Eryka Pomorskiego na mennictwo duńskie tego czasu składały się także bilonowe grosze i søslingi. Na Gotlandii zaś, dotychczas używającej srebrnych gote i małych brakteatów z literą W, oba nominały zaczęły wybijać w miedzi. Miedziane brakteaty z „W” znane są w ogromnej liczbie z pojedynczych znalezisk w gotlandzkich kościołach. Hubert Emmerig z Uniwersytetu Wiedeńskiego przedstawił dzieje monetarne Bawarii w XV wieku (poza księstwami dynastii bawarskiej także emisje innych dominiów na tym obszarze), a na tym tle nagłe zepsucie monety (bicie tzw. schinderlingów) przeprowadzone w latach 1458–1460 w związku z wojną z margrabią brandenburskim Albrechtem Achillesem. Ponieważ następnie mennice bawarskie zostały na kilka dziesięcioleci zamknięte, skarby monet ukryte po 1460 r. są bardzo trudne do wyróżnienia.

Druga sesja była jednocześnie pierwszą z dwóch poświęconych Włochom. Ignazio Del Punta z Wyższej Szkoły Studiów Historycznych w San Marino omówił przemiany monetarne w Toskanii w XII–XIII w.: ekspansję denara lukkańskiego i — paradoksalnie — próby podniesienia jego standardu ze stanu głębokiego spadku w końcu XI w. oraz pierwsze porozumienia monetarne. Alan Stahl z Uniwersytetu w Princeton, na marginesie swych prac nad sto-

sownym tomem *Medieval European Coinage*, przedstawił problemy datowania monet rzymskich (senackich) drugiej połowy XIII i XIV wieku.

Sesja popołudniowa, poświęcona Anglii, przyniosła referaty Martina Allena z Uniwersytetu w Cambridge i Barriego Cooka z Muzeum Brytyjskiego. Pierwszy z mówców na szeroko nakreślonym tle wcześniejszym analizował incydentalny w dziejach Anglii przypadek psucia monety w latach 1335–1343, drugi natomiast zajął się problematyką emisji monetarnych angielskich posiadłości we Francji w XIII–XV w., przedstawiając zarówno ich historyczne uwarunkowania jak kilka świeżo odkrytych emisji.

Drugi dzień konferencji rozpoczęła sesja mająca w tytule krąg muzułmański i pontyjski, ale w istocie raczej skupiona wokół zagadnień starych i nowych metod badania surowca mennicznego oraz wniosków, które daje się z nich wyciągnąć. Tyle tylko, że Peter Northover z Uniwersytetu w Oxfordzie użył w referacie przykładów z monet islamskich z X–XVI w. Dwa natomiast wątki zawarł w swym wystąpieniu (o podwójnej objętości) Ernest Oberländer-Târnoveanu z Muzeum Narodowego w Bukareszcie (współautorami, nieobecni jednak w Cambridge, byli Katiuša Pârvan i Bogdan Constantinescu). Po pierwsze omówił historię badań nad kruszcem późnośredniowiecznych monet mołdawskich i wołoskich — było charakterystyczne, że analizy te wykonywane były poza kręgiem numizmatyków rumuńskich, którzy w ogóle nie znali ich wyników. Po drugie zaś, przedstawił wyniki świeżych badań, zarówno prowadzonych tradycyjną metodą w latach dziewięćdziesiątych, jak i wielkiego i dobrze finansowanego programu nowoczesnych analiz, który sam prowadzi od roku 2005. Wraz z korektami datowania monet i rewizją tradycyjnych poglądów na ich miejsce w systemie monetarnym, dało to ciekawy i zupełnie nowy obraz mennictwa obu województw rumuńskich (referent skupił uwagę na Wołoszczyźnie) w końcu XIV i na początku XV w.

Temat kolejnej sesji powracał do Italii, lecz referat Michaela Matzke z Muzeum Historycznego w Bazylei stanowił szeroką perspektywę porównawczą przemian stopy i stempla mennictwa włoskiego i niemieckiego

w wiekach X–XII. Autor przedstawił przy tym swoje ustalenia chronologiczne dla 12. tomu *Medieval European Coinage*, poświęconego północnym Włochom. Współautor tego samego tomu, Andrea Saccocci z Uniwersytetu w Udine, zarysował zjawisko psucia pieniądza w północnych Włoszech, gdzie osiągnęło ono najgłębszy stopień i pełniło rolę systemową. Referent uznał ten proceder za funkcję masy pieniężnej w monetach na rynku. Ostatnia sesja poświęcona była Hiszpanii i Francji. Jim Todesca z Uniwersytetu Armstronga w Atlancie rozważał stosunek poddanych do królewskich manipulacji przy stopie menniczej i spory kompetencyjne w tym zakresie około 1200 r. Laurence Calmels z IV Uniwersytetu Paryskiego — Sorbony przedstawiła na podstawie źródeł pisanych przebieg dwóch bardzo głębokich operacji psucia monety we Francji w latach 1338–1343 i, szczególnie drastycznego, 1358–1360.

Konferencję podsumował wnikliwie Peter Spufford z Uniwersytetu w Cambridge, zbierając *ad hoc* wszystkie poruszone przez referentów wątki w syntezę zagadnienia. W półgodzinnym z górą wystąpieniu zajął się też oceną psucia pieniędzy przez współczesnych i potomnych. Z jednej strony wiadomo, że psucie pieniądza krajowego ułatwia eksport i przycznia się do rozwoju wytwórczości, z drugiej jednak niszczy długoterminowe zobowiązania i nie bez powodu proceder ten ściągają srogię potępienia z różnych stron, do Kopernika włącznie. W przeciwieństwie do Marca Blocha, Peter Spufford uważa, że pieniądz wpływa na gospodarkę mocniej niż gospodarka na pieniądz.

Jak na niedużą konferencję, otrzymaliśmy wyjątkowo obszerny wgląd w problematykę psucia monety w średniowieczu, jego uwarunkowania polityczne, ekonomiczne i społeczne, ale także wiele informacji o wynikach najświeższych badań nummograficznych, zwłaszcza związanych z programem *Medieval European Coinage*. Można na marginesie zauważyć brak w słownictwie polskich numizmatyków dobrego odpowiednika terminu *debasement*, gdy stosowane dawniej w tym znaczeniu „psucie monety” zaczęło być odbierane jako nie-naukowe (nie mówiąc o tym, że praktycznie pozbawione liczby mnogiej, co komplikuje wszelkie rozważania porównawcze). Ponieważ

jednak nie ma innego określenia (choć w jednym z kastylijskich dokumentów cytowanych przez J. Todeskę padło zgrabne słowo *minoratio* — może więc neologizm „minoracja”?) dla zjawiska, które — jak to zostało m.in. podkreślone podczas konferencji — nie jest tożsame z dewaluacją ani deprecjacją, trzeba będzie na powrót przywołać je do naszych prac, a potrzebie tej dałem wyraz tytułując niniejsze sprawozdanie.

BRP

IV Międzynarodowy Kongres Numizmatyki i Historii Monet:

**„Znaleziska monetarne i procesy inflacyjne w świecie antycznym i średniowiecznym”,
12–13 października 2007 r., Padwa**

Konferencja została zorganizowana przez zespół badawczy prof. Giovanniego Goriniego (Uniwersytet w Padwie) z okazji dwudziestolecia realizowania programu rejestracji znalezisk monet antycznych regionu Veneto i piętnastolecia istnienia paralelnego projektu szwajcarskiego. Spotkanie odbywało się w odrestaurowanej Sali Archiwów Antycznych Pałacu Bo, u której wejścia stoi popiersie Mikołaja Kopernika, co miało na swój sposób symboliczne znaczenie dla tematyki konferencji dotyczącej problemów inflacji.

Na wstępie prof. Gorini zaprezentował stan prac nad inwentaryzacją znalezisk numizmatycznych w regionie Veneto. Można go uznać za znacznie zaawansowany, w szczególności w porównaniu do pozostałych obszarów Włoch, gdzie znaleziska monet praktycznie nie są systematycznie katalogowane. Eugenio Pilotto, kierujący departamentem statystyki i informatyki regionu Veneto, omówił postępy w zastosowaniu informatyki dla celów rejestracji znalezisk monet. Program ten uruchomiono jeszcze przed upowszechnieniem fotografii cyfrowej, stąd np. tysiące fotografii analogowych wymagają obecnie digitalizacji. Kilkakrotnie musiał też ulec zmianie system inwentaryzacji znalezisk. Obecny celem jest uruchomienie portalu internetowego, na którym będą udostępniane odkrycia monetarne.

Prof. Bruno Callegher z Uniwersytetu w Trieście zaprezentował najnowszy tom III/2 serii *Ritrovamenti* autorstwa F. Biondani dotyczący okolic Legnano w prowincji Werona.

Z naszej perspektywy warto zwrócić w nim szczególną uwagę na stosunkowo liczne znaleziska sesterców z pierwszej połowy III w. po Chr., typowe dla Veneto a niemal niespotykane na innych terenach Cesarstwa Rzymskiego. Drugi region ich koncentracji stanowią tylko obszary zachodniobałtyjskie, co może być świadectwem utrzymywania w tym czasie bezpośrednich kontaktów z północną Italią.

Rahel Ackermann z Berna przedstawiła pięcioosobowy zespół badawczy szwajcarskiego projektu Fundmünzen, sprzyjające warunki techniczne, lokalowe i finansowe oraz kilkuletnią perspektywę jego realizacji. Wskazała na konieczność paralelnego publikowania inwentarzy znalezisk i tworzenia powszechnie dostępnego, wielojęzycznego portalu internetowego na bieżąco rejestrującego odkrycia monet. W swoim wystąpieniu zwróciła także uwagę na nowe możliwości beznawazynowego analizowania składu metalurgicznego.

Następnie przedstawiano referaty bezpośrednio już związane z tematyką konferencji, poczynając od antyku. Wolfgang Fischer-Bossert, współpracownik Amerykańskiego Towarzystwa Numizmatycznego, zaprezentował problematykę pseudo-ateńskiego mennictwa z terenów Lewantu w kontekście zjawisk inflacyjnych. Daniele Foraboschi z Uniwersytetu w Mediolanie omówił kwestie teoretyczne związane z tezauryzacją i możliwościami rekonstrukcji masy monetarnej znajdującej się w obiegu. Aleksander Bursche przedstawił zaś źródłoznawcze aspekty związane z inflacją i możliwościami analizowania napływu monet rzymskich na tereny Barbaricum. Postępująca zwłaszcza od kryzysu III w. dewaluacja i szybkie wypadanie z obiegu monety srebrnej, a później Ae, spowodowały, że można dosyć precyzyjnie określić czas wyjścia tego pieniądza poza granice Imperium. Na terenach barbarzyńskich, gdzie monety rzymskie nie pełniły roli miernika i gwaranta wartości, towary zaś nie miały zapewne swojej ustalonej ceny, nie obserwujemy zjawisk inflacyjnych, typowych dla terenów Cesarstwa Rzymskiego. Toteż np. drugowieczne denary powszechnie występują w zespołach i warstwach datowanych na młodszy okres rzymski czy nawet wczesną fazę Wędrówek Ludów.

Filippo Carlà z Uniwersytetu w Udine zajął się kwestią interesów bankierskich i re-

lacji złota do brązów w świetle interesującej inskrypcji z Feltre z 323 r. po Chr. (ILS III, 9420). Niestety, zapowiadany referat Salvatore Garraffa z Katanii dotyczący słynnego wielkiego skarbu monet brązowych z Misurata w Libii został odwołany. Kevin Butcher, obecnie reprezentujący Uniwersytet w Warwick, także nie dojechał na konferencję, ale jego referat o znaleziskach monet antycznych z Bejrutu został odczytany. Badacz ten zaproponował interesującą metodę odtwarzania struktury monetarnej czy też masy monet pozostających w obiegu w wydzielonych okresach. Istotnym składnikiem tej analizy były datowane konteksty archeologiczne znajdujących monet.

Referat Williama R. Day z Fitzwilliam Museum w Cambridge dotyczył mennictwa Ankony w czasach od XII do XIV w., zaś Alan Stahl z Uniwersytetu w Princeton przedstawił kwestię dewaluacji pieniądza srebrnego w Rzymie w XIV w. Prof. Andrea Saccoci z Uniwersytetu w Udine omówił kwestię znalezisk monetarnych w Italii środkowo-północnej w okresie wielkiej deprecjacji denara między X a XIV w. Ostatni referat, dotyczący jakości kruszcowej monet bitych w Marchii w drugiej połowie XII w. i pierwszej połowie XIII w., przedstawił Roberto Rossi z Ankony.

Kongres zakończyło uroczyste otwarcie i wspólne zwiedzanie niewielkiej wystawy prezentującej archiwalia i znaleziska monet, zorganizowanej z okazji jubileuszu programu w Muzeum Bottacin ulokowanym w Pałacu Zuckermanna. W muzeum tym znajduje się stosunkowo duża i łatwo dostępna kolekcja monet oraz zasobna biblioteka numizmatyczna.

Aleksander Bursche

Wystawa „Ze skarbcza Gabinetu Numizmatyczno-Sfragistycznego Zakładu Narodowego im. Ossolińskich”

W dniu 4 czerwca 2007 r. przypadł jubileusz 190-lecia powstania Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. Obchody tej rocznicy stały się okazją do otwarcia wystawy numizmatycznej zatytułowanej „Ze skarbcza Gabinetu Numizmatyczno-Sfragistycznego”, czynnej od 5 czerwca do 7 sierpnia 2007 r. Autorami wystawy są pracownicy Gabinetu: Elżbieta Baran, Barbara Butent-Stefaniak, Adam Degler,

Robert Forysiak-Wójciński i Łukasz Koniarek, którzy pełni funkcję kuratora.

Na ekspozycji prezentowane są najcenniejsze zabytki ze zbiorów Gabinetu, gromadzone nieprzerwanie od schyłku XVIII w. (kolekcja Józefa Maksymiliana hr. Ossolińskiego) aż po dzień dzisiejszy. W dwóch barokowych salach dawnego klasztoru Szpitalników z Czerwoną Gwiazdą pokazano wybrane eksponaty pochodzące z najważniejszych kolekcji ossolińskich: monety antyczne, polskie, obce, banknoty, medale, varia, zabytki falerystyczne oraz sfragistyczne. Wystawa zaprezentowana jest w nowoczesnych, specjalnie dla potrzeb numizmatyki zaprojektowanych gablotach i uzupełniona krótkim filmem oraz pokazem komputerowym, ukazującymi w wielkim skrócie historię pieniądza. Ekspozycji towarzyszy pięknie wydany folder, ilustrujący i opisujący zbiory przedstawione na wystawie.

Wystawa została zaprojektowana w ten sposób, aby pokazać różnorodność zbiorów Gabinetu. Poszczególne gabloty poświęcone zostały różnym kolekcjom, z których najcenniejszą są niewątpliwie donatywy królewskie. Na wystawie zaprezentowano 21 donatyw gdańskich, toruńskich i krakowskich, wybitych w okresie od panowania Zygmunta III Wazy (1587–1632) do Michała Korybuta Wiśniowieckiego (1669–1673). Obok nich zobaczyć można najpiękniejsze złote monety i medale polskie, spośród których wyróżnia się niezwyklej urody złoty, renesansowy medal wykonany z okazji koronacji Zygmunta Augusta w 1548 r. przez artystę włoskiego, Domenica Venetusa. Najstarsze ze złotych monet polskich są floreny śląskie Bolka II Świdnickiego i Wacława II Legnickiego wybite po 1345 r. oraz dukat koronny Zygmunta I Starego z 1528 r. Licznie reprezentowane są dukaty litewskie Zygmunta Augusta, wielodukatywne egzemplarze epoki Wazów, złote monety Michała Korybuta Wiśniowieckiego, Jana III Sobieskiego, Augusta II i Augusta III, Stanisława Augusta Poniatowskiego oraz najmłodsze, dziewiętnastowieczne monety z okresu zaborów i Powstania Listopadowego.

Osobne miejsce w ramach ekspozycji zajmuje przegląd polskich talarów, który rozpoczyna półkopek litewski Zygmunta Augusta z 1564 r. i falsyfikat talara Stefana Batorego z 1580 r. autorstwa Majnerta, a kończą emisje

Stanisława Augusta Poniatowskiego. Monety te charakteryzują się znaczną różnorodnością formy (kłipy talarowe, półtalary, egzemplarze wielotalarowe, odbitki w złocie). Są wśród nich talary medalowe, upamiętniające ważne wydarzenia (koronacje władców, wikariackie, obłąnnicze, pośmiertne), koronne, litewskie oraz miejskie (Wrocław, Toruń, Gdańsk).

Uwagę zwiedzających zwraca gablota obrazująca rozwój polskich monet najnowszych z XX w., od reformy W. Grabskiego z 1924 r. do dnia dzisiejszego; od złotówki z „głową dziewczyny z warkoczem” do pięknych emisji kolekcjonerskich złotych i srebrnych monet z ostatnich lat, przy wykonaniu których wykorzystano do wykończenia powierzchni także bursztyn, emalię, masę ceramiczną czy cyrkonie, przez co niektóre z nich upodobniły się do małych płaskorzeźb.

Na wystawie nie zabrakło również najstarszych banknotów polskich, spośród których zaprezentowano egzemplarze wyemitowane w okresie Insurekcji Kościuszkowskiej (od 1 złotego do 100 złotych polskich), bilety kasowe Księstwa Warszawskiego z 1810 r., banknoty złote Banku Polskiego z 1831 r., asygnacje i certyfikaty z okresu Powstania Listopadowego oraz kwity i obligacje Powstania Styczniowego z 1863 r.

Mennictwo antyczne reprezentowane jest przez starannie dobraną kolekcję monet celtyckich, uzupełnioną przykładami monet greckich, które służyły Celtom jako wzór do naśladowania. Grupa wschodnia mennictwa celtyckiego (według klasyfikacji L. Morawieckiego) jest najliczniej reprezentowana, wyłącznie przez monety srebrne. Grupę zachodnią reprezentują egzemplarze brązowe i z potyny, a środkową — niezwykle interesujące monety złote i srebrne Windelików i Bojów. Wszystkie zostały wybite od III do I w. p.n.e. Najcenniejszym okazem spośród nich jest 1/8 statera, wybita na terytorium związku plemiennego Bojów. Moneta jest tak drobna, że do jej oglądania niezbędna jest lupa, zainstalowana w gablocie.

Na wystawie wiele miejsca poświęcono złotym monetom Europy od XIV do XX w. oraz Ameryki Północnej XIX w. Spośród nich wyróżniają się piękne średniowieczne monety francuskie (typu *mouton d'or* i *franc d'or a pied*), floreny i dukaty węgierskie od

Ryc. 1. Wystawa „Ze skarbca Gabinetu Numizmatyczno-Sfragistycznego Zakładu Narodowego im. Ossolińskich”. Fot. A. Niedźwiedzki

Ludwika Węgierskiego (1342–1382) do Ludwika Jagiellończyka (1516–1526), guldeny reńskie z XIV i XV w., cekiny weneckie, dukaty siedmiogrodzkie, portugalskie cruzado, hiszpańskie trenti, liczne dukaty niemieckie, szwedzkie, austriackie. Z nowszych emisji zaprezentowano dukaty i ich wielokrotności bite na Węgrzech, w Austrii i w Niderlandach; gwinee i suwereny brytyjskie, luidory oraz franki francuskie, a także dolary amerykańskie i ruble rosyjskie.

Interesujący zespół stanowią różnorodne srebrne talary europejskie, przede wszystkim niemieckie, austriackie, niderlandzkie i hiszpańskie, będące w obiegu handlowym na ziemiach polskich w okresie od XVI do XIX w. Na uwagę zasługują niedbale wybite 8-realówki hiszpańskie Filipa II z 1557 r. i 1567 r., niemieckie i austriackie talary z portretami różnych władców, w tym egzemplarz cesarza Leopolda I z zawieszką z 1691 r. oraz 1½ talara księstwa Brunzwik-Lüneburg-Calenberg z 1681 r.

Spośród wielu kolekcji Gabinetu Numizmatyczno-Sfragistycznego niewątpliwie ciekawostką jest bogaty zbiór mennictwa rosyj-

skiego. Na wystawie obejrzyć można wybór maleńkich, srebrnych, owalnych denarów i kopiejek kolejnych władców od Iwana Groźnego (1533–1584) do Piotra Wielkiego (1682–1725), gdzie wyróżnia się złota kopiejka Władysława IV Wazy jako cara Moskwy z 1611–1612 r. Kolejne monety obrazują reformy Piotra Wielkiego i jego następców, aż do Katarzyny II (1762–1796). Są tutaj zarówno drobne, obiegowe monety miedziane i srebrne, jak i srebrne ruble oraz ich frakcje, złote ruble i imperiały, a także niezwykle rzadki próbny miedziany rubel, tzw. siestroriecki.

Kolejne gabloty prezentują średnio-wieczne skarby srebrne ze zbiorów Ossolineum. Przegląd rozpoczyna fragment najstarszego skarbu z Kotowic, pow. Wrocław, ukrytego po 983 r.; następnie eksponowana jest część depozytu z okolic Małkovic, pow. Wrocław, zakopanego pod koniec X w. i fragment skarbu z nieznanego miejsca z początku XI w. Można obejrzyć także monety i ozdoby z depozytu z Lubrańca, pow. Włocławek, ukrytego po 1046 r. oraz skarb groszy miśnieńskich ze Szczawna Zdroju, który był zakopany po 1465 r. Osobno zaprezentowano wielki skarb

denarów jagiellońskich odkryty we Wrocławiu przy ul. Kazimierza Wielkiego w 2000 r., gdzie natrafiono na gliniany garnek wypełniony masą drobnych, posklejanych monetek denarowych, pierwotnie prawdopodobnie ułożonych w woreczkach lub węzłkach (w sumie ok. 100 000 sztuk, ponad 37 kg monet!).

Do zbiorów numizmatycznych należą również varia, czyli przedmioty związane z monetami, ale nie pełniące funkcji płatniczych. Na wystawie znalazła się biżuteria wykonana ze srebrnych i złotych monet (bransoletki, pierścionki, broszki, zawieszki, spinki do mankietów, breloczki), kubeczki, łyżeczki z monet, sitko wykonane z monet, obroża dla psa i pas skórzany ozdobione monetami oraz zapalniczka sporządzona z dwóch polskich monet dziesięci złotych z 1937 r. z wizerunkiem J. Piłsudskiego.

Bogaty zbiór medalierski Gabinetu Numizmatyczno-Sfragistycznego reprezentuje wybór medali polskich, projektowanych i wykonanych przez najwybitniejszych medalierów współczesnych: A. Poznańską, S. Sikorę,

E. Olszewską-Borys, J. Dworskiego, M. Zdaniwicza, K. Nitscha i J. Lewandowskiego.

Na wystawie zobaczyć można także obiekty z ossolińskiej kolekcji falerystycznej. Niewątpliwą atrakcją są odznaki Orderu *Virtuti Militari* z XIX i XX w., Krzyże „Cnocie Wojskowej” (niezatwierdzone przez Austriaków odznaczenie Legionów Polskich z lat I wojny światowej), medal „Zasłużonym na Polu Chwały” z 1943 r., pierścienie patriotyczne oraz polskie orły wojskowe z okresu I wojny światowej.

Osobną częścią ekspozycji jest prezentacja zbiorów sfragistycznych. Została ona podzielona na dwa duże działy: „Polska sfragistyka królewska i książęca” oraz „Miejska i cechowa sfragistyka w odlewach, odciskach i tłokach pieczętnych”. Zaprezentowano zarówno oryginalne tłoki, jak i liczne odlewy gipsowe oraz metalowe, odciski lakowe i papierowe, barytotypy, dokumenty opatrzone pieczęciami a także same pieczęcie woskowe.

Barbara Butent-Stefaniak